

הפירוש לס' דברי הימים המיוחס לרש"י

מאת

אשר וייזר

למוחה לא נוח כל אימת שעליו לציין "הפירוש המיוחס לרש"י", שהרי התלמיד והלומד הרציני שואלים למהות המחבר, שהיה צריך לייחס פירושו לרש"י, ולשם מה נעשה דבר כזה? שהוא אינו של רש"י מבחינת כל לומד ותיק, הן בלשונו, והן בדרך הפירוש והרצאת הדברים. הפירוש הוא רציני, עמוק ולשונו ערה ויפה, אך אין בו שילוב של דברי חז"ל, כדרכו של רש"י. אין כאן עניין עם פרשן קל דעת, שרצה להיתלות ברש"י, שהרי הוא מגלה עצמאות בכל. ולא זו בלבד — הוא גם מביא דברים בשם רש"י, ואינו מכנהו מורי ורבי, כתלמיד המביא דברי רבו, או בתואר מיוחד "מאיר עיני הגולה" כשם שעשה זה רשב"ם (בראשית ל"ה ג). הוא מזכיר אישים מבעלי התוספות, וממשפחתו של רבי משה הדרשן, שרש"י מרבה להזכיר אותו. ויש שמבעלי התוספות מזכירים אותו ובשמו.

יומא ט', א' תוספות: "ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים — ריב"א גריס שמונה כהנים כדכתיב בהדיא בדברי הימים (דהי"א ה')... והר"ר יעקב בשר"ה אמר לנו בש"ר יקותיאל הלוי מורמיש"א, דעזריה לא היה בימי שלמה, אלא היינו עזריה שהיה בימי עזריהו, ולפי שמסר נפשו על עבודת בית המקדש, כשבא עזריהו לשרת וחירף אותו, כדכתיב בדברי הימים (דהי"ב כ"ו), לכך נקרא על שמו. וייער לפניו, ושוב מצאתי בן בפי דברי הימים שפירשו תלמידי רב סעדיה זצ"ל".

דיעה זו נמצאת בפירוש המיוחס לרש"י לדהי"א ה', לו: "לפי שמסר נפשו על קדושת הבית, שלא הניח את עזריהו להקטיר, לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה, והוא עזריה שהיה בימי עזריהו ובימי תוקיהו..." כלומר, שמו של מחבר הפירוש המיוחס לרש"י היה רב סעדיה, והיה תלמידו של בעל התוספות, ושנפטר לפניו.

את רש"י הוא מזכיר כמפרש ספר מלכים כשם "רבינו שלמה זצ"ל", בלא שם אביו "יצחקי", או "בן יצחק", או במקוצר: "רש"י" במקובל. דבהי"ב ג', טו: "עמודים שנים, אמות שלשים וחמש ארך-קומה. ובמלכים ויצר את שני העמודים נתשת שמנה עשרה אמה, פירש רבינו שלמה זצ"ל יצקם שניהם כאחד, ושוב חלקן לשנים, והאמה החסרה אינה חושבת, לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד, כמו שאמר שם בענין (מ"א ז', טו): ועל ראש העמודים מעשה פרת שושן. וגם ר' יוסף פירש כן, ולא נראה".

[2] הפירוש לס' דברי הימים המיוחדס לרש"י

מה שאמר בשם רבינו שלמה נמצא ברש"י למל"א ז', טו, והמיוחדס לרש"י הביא אותו לסתור את דבריו.

חבה"ב כ"ב, יא: "בחדר המטות — בעזרה, בחדר שכיבת הכהנים, ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים בדכתיב במלכים (מל"ב י"א ג) ויהי אתה מתתבא וגו' ועליו אמר דוד (תהלים כ"ז, ה) כי יצפנני בסוכה וגו', וקורוהו חדר המטות על שם בין שדי ילין (שה"ש א', יג), והוא שיסד ר' אליעזר הקליר (בזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה): "אם פץ למטות נפץ חדר המטות לכפור, יזכור הבית יכפר עליהם". מה שנמצא בפירוש רש"י למל"ב י"א ב—ג, בשינוי קל בדברי ר' אליעזר הקליר.

על בני דורו הוא אומר: "מפי' ר' אליעזר בר משולם ד"ל. וכן פי' לי רבי שלמה בר לוי אחי ר' משה הדרשן" (דהי"א ד', לא). "כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממנטויל"א בן אחותו של רבינו משה הדרשן" (דהי"ב ב', יג). "אמר ר' יצחק מנרבונא" (דהי"א ט', לט). "זכלי שרת והעלות — שטושיל בל' אשכנו ... כך אמר לי ר' יצחק בר שמואל מנרבונא" (דהי"ב ב"ד, יד). "כך פי' לי רבי אליעזר ב"ר מאיר ב"ר יצחק מאורליני"ש" (דהי"א כ"ט, יא).

ממה שתבאנו יש להסיק ששמו של המפרש היה ר' סעדי, היה מתלמידיהם של בעלי התוספות, והוא מביא דברים ששמע מפיהם, חי בערך דור אחד אחר ר' משה הדרשן, לא האריך כנראה ימים, ואתד מבעלי התוספות אומר עליו: תלמידי ר' סעדיה זצ"ל.

הוא מביא הרבה ממדרשי חז"ל, אך עם זה הוא מפרש אותן בגישה עצמאית מיוחדת לו. הוא נהג לתביא דברים ששמע מפי גדולי דורו המבורך בתלמידי חכמים, אך על ידם הוא נוהג גם למשוך את הקו משלו ללא התבטלות. הוא מביא מספר יוסיפון (דהי"א י"א, יג), אך אינו מביא מחכמי ספרד.

הוא מגלה חוש היסטורי, והוא עומד על דברים שדורשים פירוש היסטורי. על מהותו של ספר דברי הימים הוא אמר בפתיחה: "עזרא כתב ספר היתס הזה על ידי הגי זכריה ומלאכי בתוך י"ת שנה שמאותו זמן שבא לירושלים זרובבל ויהושע הסתן בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר, והכל משום יתס דוד המלך, והלויים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד על מעמדם, והכהנים למשמרותם, לפיכך יחסם מאדם עד אברהם" ... אדם שת אנוש — "פתרונו כמו בני אדם שת, ובני שת אנוש, ולפי שאינו עיקר היתס מקצרו, ומה שלא הזכיר קין והבל, לפי שלא העמידו תולדות, אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ... ומשליך הטפל ומקצר היתס שלו ותופש העיקר".

בסיום החלק הראשון הוא אומר (ט"א): וכל ישראל התיחסו: "אמרת לי קצת מן יחוסן מה שמצאתי, אבל עיקר יחוסן על ספרי מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל ובמעלם, ועמהם הייתי אני עזרא, ויחוסם מצאתי כתוב, וכתבתיו".

על רבוי השימות יחוסין שבחלק זה הוא אומר: "מצאו הרבה ספרי יחוסין, כשמצאו ג' או ה' ביטלו המועט וקיימו המרובים. וכשמצאו זוגות, כמו בגבעון ישבו, אבי גבעון (ח', כט; ט', לה) הוצרך לכתוב שתי פעמים, שאין סדר יחוסן שוה, וכן היושבים הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמים, בכאן ובספרו".

[3]

אשר וייזר

על חירוף נפשם של אנשי יבש גלעד על הבאת גופות שאול ובניו לקבורה בכבוד הוא אומר: "ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע (ומחומת בית שן) משאר ישראל (בש"א ל"א, יב: מחומת בית שן), לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם, כשעלה נחש העמוני עליהם, וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבוא להם מושיע, ובא שאול והושיעם, כנגדן נתענו גם הם ושבעה ימים, וגם מפני אבילות שנתנו שבעת ימים, כי גם קרוביהם היו. כשהרגו בני ישראל את יושבי גבעה במעשה פילגש בגבעה נתנו אנשי יבש את בנותיהם לבנימין כשהטפון מן המחולות" (ט', יב).

ופלשתים נלחמו בישראל (י', א): "אינו מספר כי אם מפלתו של שאול, וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זילותו אלא גבורתו וגדולתו, כי הספר שלו ולמלכי יהודה".

וילד דויד (י"א, ד): "הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו על ישראל, שלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול נוצח מזלו של שאול היה, ועתה דואג להלחם, לכך הלך מיד למלחמה".

ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא תבא הנה (שם שם, ה): "אינו מפרש כאן למה, ובשמואל (ש"ב ה', ח) מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים. ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד, ונתנו עורים ופסחים לפניו שער העיר, לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו, כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים, ותוך כך ישוב ולא ילחם עמהם. ודוד אמר בלבו אמת הוא, כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים, אך כל מי שיכה היבוס, היאך? שיגע בצנור וימשכם וישליכם משם את העורים. על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל בית דוד, שיהא לו גנאי, פן יאמרו עם אלו גלחם דוד". כאן פירוש מקורי המדבר בכבוד על לוחם אציל. שם מפרש רש"י לפי המדרש (פרקי רבי אליעזר ל"ו; ילקוט שמעוני יהושע ט"ו, רמז כ"ח): "יבוס מזרעו של אבימלך היו, והיו להם שני עבודת כוכבים, אחד עור ואחד פסח, שנעשו על שם יצחק ויעקב, ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך, ולכך לא הורישום, כשלבדו את ירושלים לא לכדו את המצודה... ובימי דוד כבר עברו דורות שהוזכרו בשבועה".

השאלה, כיצד יוחס פירוש זה לרש"י, בעוד שאין לו שום שותפות עמו, ודאי עתיקה. בדורות הראשונים ודאי ידעו להבדיל ביניהם. הוא נתקבל ודאי על ידי בעלי התוספות בממלא מקומו של פירוש רש"י לדברי הימים שנעדר. עם הזמן נשכח יחדו, ובמקום פירוש רב סעדיה המחבר המקורי התחילו לייחסו לרש"י, אולי שלא לערבבו עם פירושי רב סעדי' גאון, שהיו אז עוד נפוצים בתרגום עברי. והרי הוא פירוש, שכדאי היה לשמור על קיומו, ודאי לא היה להם אחר למלא בו את מקומו של פירוש רש"י לדברי הימים. כפירוש לספר בודד, ספק אם היה מתקיים, בתקופה של העדר דפוס, ובצלו של רש"י הגדול נשמר.